

Meziválečná moderna ve sbírkách Západočeské galerie v Plzni (1918–1938)

Západočeská galerie v Plzni, výstavní síň Masné krámy
27. 4. – 18. 9. 2016

Kolekce meziválečného umění tvoří jednu z nejvýznamnějších součástí sbírek Západočeské galerie v Plzni. Výstava představuje na téměř osmdesáti exponátech (obrazy, plastiky, kresby) výtvarná díla dvacátých a třicátých let vytvořená předními českými umělci. Zastoupeni jsou mj. Josef Čapek, Václav Špála, Jan Zrzavý a Rudolf Kremlička, sdružení ve skupině Tvrdošíjní, Emil Filla, Otto Gutfreund, Alfréd Justitz, Georges Kars, Svatopluk Máchal, Milada Marešová, Josef Šíma, František Tichý, Toyen, Antonín Procházka, Václav Rabas a další autoři.

„Výstava mapující díla meziválečné moderny ve sbírkách Západočeské galerie v Plzni navazuje na úspěšný projekt, který v roce 2009 zpracoval její kvalitní sbírku českého kubismu,“ uvádí ředitel ZČG Roman Musil. **„Meziválečné období je stylově rozmanité a zahrnuje jak díla předválečných kubistů a jejich rozvíjející se cesty, tak tvorbu mladších autorů, kteří se přiklánějí k primitivismu, civilismu, magickému realismu či surrealismu. Do této tvorby, ve dvacátých letech mnohdy idylicky laděné, pak ve třicátých letech začínají pronikat odkazy na reálnou hrozbu války, projevující se v expresi a důrazu na významovou, apelativní stránku umění,“** vysvětluje autorka výstavy Alena Pomajzlová.

Meziválečná moderna

Pojmenování „meziválečná moderna“ použité v názvu není termínem pro konkrétní stylovou podobu umělecké tvorby. Díla řazená pod tento pojem se od sebe v mnohém liší. Dvacátá a třicátá léta totiž představují dynamické období, kdy se umělecké proudy i jednotlivé projevy střídají, prostupují a kříží. Pokračuje individualistická moderna z předválečného období, část umělců se přimyká k mezinárodní avantgardě, část hledá modernost v novém uchopení klasických hodnot umění, někteří jdou svou vlastní cestou. Všichni však kategoricky odmítají konzervativní projevy a jejich obsahově vyprázdněná obrazová klíše. Malíři a sochaři patřící k meziválečné moderně jsou tedy přes vnější různost zastánci aktuálních proudů rezonujících s vývojem moderního evropského umění.

Tvrdošíjní a rozrůzněná modernost

Skupina Tvrdošíjní byla činná v letech 1918–1924. Její členové prosazovali individuální přístup k umělecké tvorbě, nepřikláněli se k žádnému konkrétnímu uměleckému stylu. Jediné, co je spojovalo, bylo – slovy Josefa Čapka – úsilí o „moderní výtvarný výraz“. Pro každého však znamenal něco jiného. Například pro Čapka to byla konstruktivnost a obnaženost malby, tedy výtvarný řád a svěbytný rukopis. Jan Zrzavý dával přednost primitivizujícímu tvarosloví a spirituálně zaměřené tvorbě, Václav Špála a Rudolf Kremlička prosazovali naopak smyslově pojatou malbu. Výtvarný kritik a teoretik Václav Nebeský osobitou tvorbu členů skupiny výstižně charakterizoval jako „rozrůzněnou modernost“. Tato jeho slova jako by předznamenala povahu celého následujícího meziválečného období.

Primitivismus a návrat k řádu

Na začátku dvacátých let se zpochybňuje autonomní role umění v té podobě, jak vykristalizovala před první světovou válkou. Prosazuje se požadavek na srozumitelný obsah, tvorba se pod heslem „návrat k řádu“ zaměřuje na zobrazivou formu. Její podoba se však nevrací k popisnému naturalismu, ale k „primitivismu“, jednoduchosti a prostotě neškolených nebo lidových malířů. Velkou inspirací se stala tvorba Henri

Rousseaua, jehož vlastní podobizna *Já, portrét – krajina* byla roku 1923 dokonce zakoupena do sbírek tehdejší Moderní galerie v Praze. Primitivismus zprvu překvapivě vyznávali jak představitelé avantgardy z uměleckého svazu Devětsil (například František Muzika), tak malíři obracející se spíše k tradici a kontinuitě umělecké tvorby (Karel Holan, Miloslav Holý). Některá díla navíc odkazují k německé nové věčnosti (Milada Marešová), ojediněly zůstává naivizující klasicismus Antonína Procházky působícího v Brně.

Modernost a tradice

Primitivismus začátku dvacátých let sklouzával k sentimentalitě nebo utopické bezkonfliktní idyle, proto jej umělci záhy opouštějí. Devětsil se po přelomové výstavě Bazar moderního umění (1923) obrací k mezinárodní avantgardě. Jiní umělci se zaměřují na tradiční malířské a plastické hodnoty, v nichž hledají nové možnosti moderního výrazu. Příznačná je cesta sochaře Otty Gutfreunda, který na začátku dvacátých let opouští kubistické sochy předválečného období, projde krátkou etapou kolorovaných civilistních plastik, aby se pokusil vytěžit modernost z klasické sochařské figury. Podobné klasicizující tendence zaznamenává i malířství druhé poloviny dvacátých let. Je zastoupeno díly Rudolfa Kremličky, Alfreda Justitze a Jiřího/Georgese Karse. Specifické místo zaujímá nedávno objevená tvorba Svatopluka Máchala a nadreálná atmosféra cirkusových scén Františka Tichého.

Čistá výtvarnost

Pojem „čistá výtvarnost“ použil historik umění a teoretik Vincenc Kramář pro zdůraznění malířskosti a smyslové kvality obrazů. Patří sem jak malby navazující na fauvismus, tak díla rozšiřující předválečný kubismus o malířskou složku výrazu. Fauvistický pól zastupuje Václav Špála, který opustil předchozí kubistické pokusy a v sérii krajin se plně soustředil na propojení jasných barevných tónů a dynamického rukopisu. Kubismu zůstává naopak věrný Emil Filla, ale mnohem víc dbá na barevnou hmotu obrazu. Používá pastózních nánosů barev a expresivně deformuje tvary, nebo naopak barevnost redukuje a zaměřuje se na vizuální efekt subtilních bílých linií. Na jeho tvorbu navazují mladší malíři (například František Muzika), jimž kubismus pomáhal nalézat tvárné zákony moderní malby.

Obraz jako vzpomínka

Přelom dvacátých a třicátých let je ve znamení postupného příklonu k surrealismu. Jeho předstupněm jsou imaginární krajiny Jana Zrzavého, Františka Muziky a Josefa Šímy, jež zcela opouštějí bezprostřední vizuální vjem a snaží se zachytit zážitek, dojem, jenž zůstal v mysli jako vzpomínka. Krajina přestává být obrazem viděné skutečnosti, stává se magickou, nově stvořenou realitou. Platí to především u znakových krajin Josefa Šímy. Z podobných podnětů, tedy obratu do vlastního nitra, vznikaly obrazy Jindřicha Štyrského a Toyen. Byly spojením poezie a malby, kompozice volně vrstvily předmětné fragmenty a abstraktní znaky vynořující se z plochy plátna jako z hloubi vzpomínek. Tento svůj vlastní styl, jenž se zrodil za pobytu v Paříži, nazvali Štyrský a Toyen artificialismem. Po mezinárodní výstavě Poesie 32 se přidávají k surrealismu, oba se v roce 1934 stávají členy nově založené Surrealistické skupiny.

Druhá exprese

V souvislosti s hrozbami fašistického Německa se na konci třicátých let velká část umělecké tvorby politizuje, vyjadřuje se otevřeně nebo v metaforách k aktuálnímu dění. Naléhavost výpovědi se často posiluje expresivitou a záměrnými deformacemi. Jan Bauch se v barevně výrazných malbách obrací k motivům utrpení a smrti převzatým z křesťanské ikonografie, František Janoušek vytváří sérii surreálních vizí s chaotickou směsí deformovaných figur a tvarů, jež také odkazují k destrukci, zániku a smrti. Josef Čapek zůstává u srozumitelné zobrazivé formy, ale dramatickým rukopisem odkazujícím k Edvardu Munchovi postupně umocňuje výrazovou sílu svých maleb. Na pracích Emila Filly lze sledovat proměnu od surrealistických deformací z první poloviny třicátých let k vypjaté expresi symbolických námětů inspirovaných antickými bájemi.

Autorka textu tiskové zprávy: doc. PhDr. Alena Pomajzlová, Ph.D.

PUBLIKACE

Výstavu doprovází stejnojmenná publikace vydaná nakladatelstvím Barrister & Principal ve spolupráci se Západočeskou galerií v Plzni. Kniha v grafické úpravě Jana Dienstbiera a Martina Buška obsahuje vedle statí věnujících se výše uvedenému oblaťm kvalitní obrazový doprovod a přílohy se seznamem vystavených exponátů a přehledem nákupů zastoupených děl do sbírek ZČG. Je tedy dalším krokem ve zhodnocení sbírek Západočeské galerie v Plzni a zároveň i cenným východiskem pro další a detailnější bádání meziválečné tvorby u nás.

DOPROVODNÝ PROGRAM

Komentované prohlídky s autorkou výstavy Alenou Pomajzlovou:

18. května a 8. června v 17 hodin

Přednášky

25. 5. od 17:00 Devětsil a evropské avantgardy po roce 1918 (Tomáš Winter)
15. 6. od 16:30 Kulhavý poutník ve výtvarném díle Josefa Čapka (Pavla Pečinková)
28. 6. od 17:00 Beseda s ředitelkou Památníku Karla Čapka ve Staré Huti u Dobříše
Kristýnou Váňovou spojená s promítáním filmu *Heftlink Josef Čapek*
6. 9. od 17:00 Co je surrealismus? (Lenka Bydžovská)

REALIZAČNÍ TÝM VÝSTAVY

Koncepce výstavy: Alena Pomajzlová

Kurátorka: Petra Kočová

Architektonické řešení: Lukáš Velíšek

Grafické řešení: Martin Bušek, Jan Dienstbier

Jazyková redakce textů: Tereza Čechová

Překlad: Irma Charvátová

Instalace: Jan Jirka, Jaroslav Pašek, Miroslav Tázler

Restaurátorské práce: Theodora Popova, Lucie Slivková Waulinová

Stavba expozice: Vetamber s. r. o.

Realizace textových prvků: Jakub Čermák, Abstrakt s. r. o.

Doprovodný program: Jiří Hlobil, Marcela Štýbrová

Výstava byla realizována za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky, Státního fondu kultury České republiky a statutárního města Plzně.

Otevřeno denně kromě pondělí od 10 do 18 hodin.

Kontakt: Eva Reitspiesová, Public Relations ZČG, tel. 731 474 266, reitspiesova@zpc-galerie.cz

